

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ
ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:**

*Историјски и канонски услови уједињења Српске православне Цркве –
обнове Пећке патријаршије 1920. године*

ДОКТОРАНДА МАРКА Д. ПИШТАЛА

После давања сагласности на предлог теме докторске дисертације Марка Д. Пиштала на седници Већа научних области друштвено-хуманистичких наука, од 24. јануара 2023. године, на седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 26. децембра 2023. године, изабрана је Стручна комисија за преглед и оцену докторске дисертације Марка Д. Пиштала под насловом *Историјски и канонски услови уједињења Српске православне Цркве – обнове Пећке патријаршије 1920. године*, у саставу: др Владислав Пузовић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; др Ивица Чаировић, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду; и др Љубодраг Димић, академик и редовни члан САНУ. Комисија после читања дисертације и међусобног консултовања има част да Наставно-научном већу поднесе следећи

Реферат

1. Основни подаци о кандидату

Марко (Душан) Пиштало рођен је 8. новембра 1985. године у Мостару. Основну и средњу школу завршио је у Гацку, након чега је уписао студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Током основних студија показао је велико интересовање за историју Цркве због чега одлучује да дипломски рад брани на катедри за историју Византије изабравши за тему „Иконоборство 8. века”. По завршетку основних студија (2009) школовање наставља на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, где уписује докторске студије школске 2013/2014. године. Највећи део професионалног ангажмана остварио је у просвети у коју је ступио 2010. године. Од 2016. године, па до данас запослен је у Петој београдској гимназији као

предавач историје. За свој педагошки рад добио је највише национално признање – Светосавску награду (2021).

2. Предмет и циљ дисертације

Уједињење Српске православне Цркве (СПЦ), које је реализовано непосредно по завршетку Првог светског рата, тачније 1920. године, нипошто не сме да се посматра као изоловани догађај, који се просто десио поменутог тренутка, већ као један процес започет много раније и који је у 1920. години, посматрано номинално и фактички, само доведен до свог краја, односно дошао до оне тачке према којој су усмеравани сви ранији напори и покушаји. После Првог светског рата десиле су се огромне промене на балканским просторима, првенствено на политичком плану; које су довеле до извесних измена на друштвеном, геополитичком, а онда и на црквеном пољу. Наиме, нестанак четири царства, од којих је, са позиције тезе на коју се ово образложење односи, најинтересантније нестајање оног Хабзбуршког, створило је један од главних (пред)услова за уједињење обласних црквених јединица и обнову – историјске – Пећке патријаршије. Међутим, није се могло очекивати да се СПЦ просто уједини по инерцији, следећи модел настанка прве државе Јужних Словена, већ је требало снажно деловати и то на више различитих нивоа. Ово ангажовање било је условљено различитим историјским и канонским околностима од којих су неки представљали велику сметњу и изазов по процес уједињења СПЦ док су други према поменутом процесу односили врло стимулативно.

Стога дисертација има за циљ да образложи како оне историјске и канонске услови који су ишли у прилог уједињењу српских покрајинских Цркава и обнављању Српске – Пећке Патријаршије, тако и оне који су деловали инхибиторно на овај процес. У докторској дисертацији кандидат је начинио осврт на историјске феномене и личности који су својим деловањем дали – мањи или већи – допринос да се оно што се у почетку појавило само као идеја и жеља српских архијереја у коначници доведе до завршног корака, односно до издавања Патријаршијског и синодског томоса (1922) и свечаног устоличавања српског патријарха у Пећи (1924). Аналитичко сагледавање свих релевантних догађаја из периода пре и после 1920. године, донело је научне новине и тиме је истраживање испунило циљ.

3. Кратак опис садржаја дисертације

Поред уводних напомена и закључка, дисертација кандидата Марка Пиштала састоји се из десет поглавља, од којих су нека, због боље организованости излагања подељена у потпоглавља. Само излагање је организовано делом хронолошки, а делом тематски будући да се неке важне теме (преговори са Буковинско-далматинском митрополијом, преговори са Васељенском патријаршијом, проблеми постизања јединства у уједињеној СПЦ и канонски основи уједињења) хронолошки преклапају па би њихово симултано излагање карактеристично за хронолошки принцип створило велику непрегледност. Због

тога су ова важна питања изложена у посебним поглављима. Реч је о поглављима: седам (*Преговори са Буковинско-далматинском митрополијом*), осам (*Преговори са Васељенском патријаршијом*), девет (*Карловачка митрополија у процесу уједињења Српске православне Цркве*) и десет (*Канонски и идејни основи уједињења покрајинских цркава и обнове Патријаршије*).

Што се тиче првих пет поглавља, у њима је излагање вршено саобразно хронолошком принципу па се тако прва два поглавља баве стањем у српским покрајинским црквама пре уједињења (поглавље 1) и начинима на које је идеја Пећке патријаршије живела међу расејаним српским православним верницима после њеног укидања 1766. године као и покушајима предузиманим у циљу њене поновне рестаурације (поглавље 2). Поглавље 3 односи се на конференцијски рад српских архијереја путем којег је извршен највећи део припремног рада за историјски чин проглашења обновљене Пећке и васпостављања Патријаршије у Сремским Карловцима (глава 4), а на основу чега ће бити изабран и устоличен први српски Патријарх обновљене Патријаршије, Димитрије (глава 5). Анализа дешавања на припремним конференцијама је донета у трећем поглављу, док су импликације изнете у наредном што указује на синхронизованост догађаја и хронолошки след који је кандидат стручно изложио. Свечано увођење Патријарха Димитрија у трон пећких патријараха 1924. године, које означава и церемонијални врхунац процеса уједињења Српске православне Цркве и обнове Пећке патријаршије, са свим припадајућим аспектима, обрађено је у шестом поглављу. Као посебан део дисертације следе последња три поглавља, као што је већ речено, у оквиру *феноменолошког* излагања хипотеза, што указује да је овај део истраживања изложен према *тематском* моделу.

Сходно научном методу, на крају докторске дисертације тј. у закључку, упоређени су резултати истраживања са унапред постављеним научним хипотезама, и објашњено је у којој мери су исте потврђене или оповргнуте.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Остварен резултат и научни допринос дисертације препознаје се у следећем:

Комисија констатује да је кандидат исцрпно и успешно истражио, анализирао и приказао тему свога докторског рада. Са аспекта научне методологије дисертација је урађена квалитетно и оригинално, што сведочи и само 2% подударана текста после извршене аутентификације у Универзитетској библиотеци у Београду, а превасходни научни допринос истраживања огледа се у објективном приказивању феномена који су довели до васпостављања Пећке патријаршије 1920. године, као и у објективној историјско-канонској анализи датих догађаја и њихових импликација. До оваквог резултата кандидат је дошао захваљујући подржном истраживању архивске грађе из пет архива (Југославије, СПЦ, Србије, САНУ у Сремским Карловцима, САНУ), као и коришћењу објављених наративних извора, које је кандидат користио углавном у првом делу дисертације, а посебно релевантних тумачења канона, те обимне литературе (тадашња периодика, како црквени, тако и световни; те анализе из дневне штампе и

синтетичке студије из периода прослава претходних јубилеја овог догађаја) незаобилазне када се говори о овој теми.

У истраживачком поступку стручно је представљен историјски контекст у којем је иницирана и обликована идеја о обнови Пећке патријаршије, а затим и све околности које су изнедриле сам догађај – 1920. године. Са друге стране, кандидат је детектовао и анализирао утицаје световних, тачније политичких фактора, на организацију црквеног живота у српским покрајинским црквама пре уједињења, на само уједињење и јурисдикционе околности које су довеле до воспостављања Пећке патријаршије и устоличење новог српског Патријарха. Кандидат је узео у обзир све околности, на свим географским просторима који гравитирају српској Матици, а које су довеле до реализације идеје која је деценијама била звезда водиља српском народу у различитим царствима, а затим је – анализирајући све консеквенце таквог деловања користећи углавном изворе и периодике из тог периода – указао на проблеме који су сметали остварењу поменуте идеје.

Кандидат је зналачки указао на контекстуалну условљеност српских ставова по питању обнове Пећке патријаршије у црквеном животу српског народа, као и на мотиве и примере редефинисања ставова од стране српских црквених великодостојника, који су водили ка једном циљу – обнови Пећке патријаршије, која је неканонски укинута пре стопедесет и четири године.

Посебну важност има кандидатова анализа тадашњих званичних докумената Српске и Константинопољске Цркве, те уочавање релевантности српских богословских ставова у контексту улоге Константинопољске патријаршије у јурисдикционим питањима СПЦ. Дакле, канонски аспект – који је описан у десетом поглављу – није остао занемарен у развијању историјског контекста. У наведеном смислу кандидат стручно указује на континуитете и дисконтинуитете у оквиру могућности воспостављања већ постојећих, али укинутих црквених јединица, што аналошки може да допринесе стварању и објашњењу црквено-канонских ставова у савременом тренутку.

Све постављење хипотезе у овом докторском истраживању кандидат је у потпуности разјаснио и потврдио, изузев хипотезе о заступљености детаља рада на уједињењу покрајинских цркава у штампи и осталим средствима јавног информисања, те хипотезе у оквиру које је разматрано да ли је и на који начин Константинопољска патријаршија потврдила континуитет Српске средњовековне Патријаршије и оне из 20. века, што је резултат немогућности кандидата да посети архив у Истанбулу и Атини. Са друге стране, то даје могућност новог методолошког истраживања и постављања нових научних хипотеза са аспекта историјских извора које нису у домену српске архивистике.

Истраживање Марка Пиштала указује на то да је кандидат користио све доступне историјске изворе у Србији, те да им је приступао са позиција критике извора. Све историјске околности пре и после самог чина воспостављања Пећке патријаршије (1920), односно уједињене Српске православне Цркве, кандидат сагледава са канонског аспекта кроз призму богословског учења, што даје могућност да се аналошким путем сагледавају и оцењују догађаји из савременог живота хришћанске Цркве. Зато је овој црквено-историјској теми дат и канонски аспект, што је објаснило све недоречено приликом истраживања које почива на историјској методологији и доприноси на пољу мултидисциплинарности истраживања, односно докторске дисертације.

5. Закључак

Докторска дисертација Марка Пиштала на тему *Историјски и канонски услови уједињења Српске православне Цркве-обнове Пећке патријаршије 1920. године* урађена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је по свом садржају оригинално и самостално научно-истраживачко дело, урађена по начелима историјско-критичке методологије и закључивања. Стога, Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 15. јануара 2024. године.

Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:

1. Владислав Пузовић

др Владислав Пузовић, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду (председник)

2. Ивица Чаировић

др Ивица Чаировић, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду

3. Љубодраг Димић

др Љубодраг Димић, академик и редовни члан САНУ

